

Neoliberaaal, goh wat erg

HANS VISSER*

Een tijdje geleden bezocht ik een studiedag waar Rick van der Ploeg het IMF in het voorbijgaan als ‘neoliberaaal’ betitelde. Een andere hooggeleerde deed hetzelfde met de WTO. Dit is symptomatisch. Internationale organen, in het bijzonder IMF, Wereldbank en WTO, maar ook de Europese Commissie, worden in de publieke discussie heel gemakkelijk als ‘neoliberaaal’ gekenschetst. Een definitie van neoliberalisme schittert daarbij door afwezigheid. In meer serieuze beschouwingen wordt het begrip gebruikt voor de visie dat de rol van de overheid minimaal dient te zijn en dat zoveel mogelijk aan de markt moet worden overgelaten. In de publieke discussie wordt de kwalificatie echter vaak terloops gegeven aan instellingen en personen die dit marktfundamentalisme niet zonder meer omhelzen, als een soort epitheton ornans: IMF e.d. zijn neoliberal als een middenstander nijver en de dageraad rozevingerig zijn. Maar intussen heeft het woord wel een negatieve connotatie, het gebruik ervan dreigt als een sluipend vergif te werken waarbij internationale organisaties steeds meer als iets negatiefs gezien worden. De opinieleiders die daaraan meedoen dragen bij aan de benauwde, naar binnen gekeerde, eigen-terp-eerst mentaliteit die Nederland in haar greep heeft. Het is een isolationistische mentaliteit die in de politiek gevoed wordt door de LPF, de geachte afgevaardigde Wilders en een deel van de VVD met hun vrees voor buitenlanders, door de SP met haar voortdurende gehak op de EU en haar demagogische gepraat over ‘de dure euro’ en door de regering, voorop minister Verdonk, met haar ontmoedigingsbeleid dat zowel vluchtelingen als zakenlieden, wetenschappers en studenten buiten de deur houdt.

Het verraderlijke van de etikettenplakkerij met het begrip ‘neoliberaaal’ is dat het toegepast wordt op alles wat maar met marktwerking te maken heeft. ‘Neoliberaaal’ wekt een associatie met ongeremde marktwerking en afbraak van sociale voorzieningen. Neoliberaaal, goh wat erg, dat is fout, daar hoeven we verder niet over te praten. Zo wordt een pleidooi voor een gematigd liberaal beleid, dat marktwerking in beginsel positief waardeert maar ook oog heeft voor marktfalen, moeilijk te voeren. Zo ook worden IMF, Wereldbank, WTO en Europese Commissie in een hoek gezet waar ze niet thuishoren en verhindert een afwijzende houding inhoudelijke discussies over het verhelpen van gebreken en aanpassing aan veranderende tijden.

Een treffend voorbeeld is de manier waarop het IMF en de Wereldbank in verband

* Prof. dr. H. Visser is hoogleraar algemene economie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam

gebracht worden met de Washington Consensus (ook door Van der Ploeg), in de publieke beeldvorming een vreselijk marktfundamentalistische samenzwering die erop uit is de neoliberale zweep over de wereld te leggen. Maar wat is de Washington Consensus? Het is de naam die de econoom John Williamson in 1989 gaf aan een lijst van tien hervormingen die in kringen van IMF, Wereldbank, Amerikaanse Treasury en Interamerikaanse Ontwikkelingsbank noodzakelijk geacht werden voor Latijns-Amerika, waar de inflatie toen drie- en zelfs viercijferige percentages (vóór de komma) bereikte. Het betrof schokkende zaken als: het budgettekort van de overheid zo klein houden dat de inflatie niet aangewakkerd wordt door monetaire financiering van het tekort; meer nadruk bij de openbare uitgaven op lager onderwijs, gezondheidszorg en infrastructuur; vervanging van kwantitatieve invoerbeperkingen door invoerrechten die vervolgens verlaagd worden tot een niveau van 10 à 20 procent; vervanging van een systeem van multipiele wisselkoersen door een uniforme wisselkoers op concurrerend niveau; privatisering van overheidsondernemingen (die in Latijns-Amerika handenvol subsidies kostten en erg gemakkelijk door stakingen getroffen werden); zekerstelling van eigendomsrechten, vooral ten behoeve van de informele sector.¹ Is dat allemaal neoliberaal en dus verwerpelijk?

Wie in naam van de strijd tegen het neoliberalisme het liberale wereldhandelsregime van de WTO nog verder wil aantasten dan nu al gebeurt, speelt helemaal een gevaarlijk spel. De WTO staat voor nondiscriminatie en een 'rules-based' systeem. Afbraak van de WTO geeft volledige vrijheid aan grote landen om hun handelspolitiek als politiek drukmiddel te gebruiken (zie Rusland met zijn olieuitvoer). De betreurenswaardige omzeiling van de WTO door bilaterale 'vrijhandels'overeenkomsten werkt dat nu al in de hand. Australië, dat troepen in Irak heeft, mocht wel zo'n overeenkomst sluiten met de Verenigde Staten; Nieuw-Zeeland, dat tegen de inval was, niet. Arme ontwikkelingslanden met een bilateraal verdrag met de Verenigde Staten zullen zich wel tweemaal bedenken voor ze zich in de Verenigde Naties tegen de Verenigde Staten keren, uit angst hun handelsvoordelen te verliezen. Het is een illusie te denken dat opkomende grootmachten als China straks subtieler te werk gaan. In bilaterale overeenkomsten gaan de Verenigde Staten ook veel verder met hun eisen ten aanzien van patentrecht dan de TRIPS-overeenkomst van de WTO. Geneesmiddelen voor aidsbestrijding worden zo veel duurder. Willen 'anders'-globalisten met hun acties tegen de 'neoliberale' WTO misschien het Amerikaanse imperialisme steunen?

Ten aanzien van de Europese Commissie zij volstaan met de opmerking dat die in haar pogingen arbeidsmarkten en dienstenmarkten te liberaliseren sterkere argumenten lijkt te hebben dan degenen die met hun anti-neoliberale strijdkreten elke hervorming tegenhouden, in het bijzonder in Frankrijk en Italië. Bovendien klagen degenen die de Europese Commissie neoliberaal noemen ook vaak over de overmaat aan Europese regelgeving, wat niet helemaal consistent is. En wie zo graag op Europa afgeeft moet zich afvragen hoe Nederland buiten de EU in een toch wel grote boze wereld zou moeten overleven zonder al te veel politieke concessies te doen aan de grootmachten.

1 John Williamson, The strange history of the Washington consensus, *Journal of Post Keynesian Economics* 27: 2, winter 2004-5.

Opinieleiders spelen een gevaarlijk spel als ze meedoen met de populistische versimpelaars. Daardoor kweken ze een anti-mentaliteit tegenover internationale organen die een inhoudelijke discussie over hun functioneren tegengaat en Nederland in een isolationistische spiraal brengt. Het is tijd voor wat kosmopolitische tegendruk.